

УДК 373.5.016:82(100).09

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/75-2-21>

Леся КРАВЧЕНКО,

orcid.org/0000-0002-3148-2474

доктор філологічних наук,

професор кафедри зарубіжної літератури та полоністики

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

(Дрогобич, Львівська область, Україна) *lesya_kravchenko58@ukr.net*

Оксана ЛИПЧАНКО-КОВАЧИК,

orcid.org/0000-0003-3419-1717

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри англійської мови, літератури з методиками навчання

Мукачівського державного університету

(Мукачево, Закарпатська область, Україна) *oksana.lypchanko@gmail.com*

Тетяна КУРИЧКА,

orcid.org/0009-0006-3713-1866

студентка I курсу магістратури гуманітарного факультету

Мукачівського державного університету

(Мукачево, Україна) *lesya_kravchenko58@ukr.net*

ОСОБЛИВІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕТАПУ «ЕМОЦІЙНОЇ ПАУЗИ» НА УРОКАХ ВИВЧЕННЯ ЛІРИЧНИХ ТВОРІВ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У СТАРШІЙ ШКОЛІ

У статті проаналізовано специфіку застосування «емоційної паузи» під час вивчення ліричних творів на уроках зарубіжної літератури у старшій школі. Ми розглянули важливість вивчення лірики випускниками із психолого-педагогічного погляду, а також окреслено методологічні домінанти поетапного проведення уроків з вивчення таких творів зарубіжної літератури. Ми розкрили особливості наповнення навчального плану лірикою в 10 та 11 класах, надали приклади оформлення «емоційної паузи» під час вивчення поезії Ш. Бодлера «Вечорова гармонія», Поль Верлена «Осілля пісня», А. Рембо «Голосівки» в 10 класі, Г. Аполінера «Заріза на голубка й водограй», Р. Рільке «Орфей, Еврідіка, Гермес», Ф. Гарсія Лорки у поезії «Про царівну Місяцівну» в 11 класі із прослуховуванням доречних музичних творів, переглядом картин, скульптур, що дають імпульс для створення асоціацій, розкриття емоцій, пізнішої креації власних пейзажних образів на основі прочитаної поезії.

Також ми увиразнили, що сам етап «емоційної паузи» складається з трьох частин: підготовчої, основної та рефлексії, які дозволяють сформуванню цілісної картини для наступної інтерпретації вірша на занятті, тобто синтезують емоційне мислення та критичне із застосуванням знань з літературознавства, філософії, культурології тощо. Так ми окреслили, що імпульс, провокований «емоційною паузою» не лише розширює уяву старшокласників, їхній творчий потенціал, світогляд, але й покращує емоційний інтелект, розвиває емпатійну складову через злиття учнів з ліричним героєм. Також ми зауважили важливість проведення такого етапу заняття як ефективного елементу розвитку особистості старшокласника, його самосвідомості, морально-ціннісної парадигми внутрішньої опори, що корелює із психологічно-когнітивними особливостями розвитку учнів, спираючись на дослідження науковців щодо ментально-емоційного спектра впливу лірики на підлітка /дорослу людину.

Ключові слова: «емоційна пауза», методика викладання зарубіжної літератури, старша школа, ліричні твори, психолого-педагогічні особливості навчання.

Lesia KRAVCHENKO,

orcid.org/0000-0002-3148-2474

Doctor of Philological Sciences,

Professor at the Department of Foreign Literature and Polonistics

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

(Drohobych, Lviv region, Ukraine) *lesya_kravchenko58@ukr.net*

Oksana LYPCHANKO-KOVACHIK,
 orcid.org/0000-0003-3419-1717

*Candidate of Pedagogical Sciences,
 Associate Professor at the Department of English Language
 and Literature with Teaching Methods
 Mukachevo State University
 (Mukachevo, Transcarpathian region, Ukraine)
 oksana.lypchanko@gmail.com*

Tetiana KURYCHKA,

orcid.org/0009-0006-3713-1866

*Student of the 1st year of the Master's Degree at the Faculty of Humanities
 Mukachevo State University
 (Mukachevo, Transcarpathian region, Ukraine) lesya_kravchenko58@ukr.net*

A FEATURE OF THE IMPLEMENTATION OF THE «EMOTIONAL PAUSE» STAGE IN THE LESSONS OF STUDYING LYRIC WORKS OF FOREIGN LITERATURE IN HIGH SCHOOL

The article analyzes the specifics of the use of the «emotional pause» during the study of lyrical works in foreign literature lessons in high school. We have clarified the importance of studying lyrics by graduates from a psychological and pedagogical point of view, as well as the methodological dominants of the stage-by-stage lessons on the study of such works of foreign literature. We outlined the peculiarities of filling the curriculum with lyrics in the 10th and 11th grades, provided examples of creating an «emotional pause» during the study of the poetry of S. Baudelaire «Evening Harmony», Paul Verlaine's «Autumn Song», A. Rimbaud's «Votes» in the 10th grade, G Appolinera's «Slain Dove and Water Play», R. Rilke's «Orpheus, Eurydice, Hermes», F. Garcia Lorca's poem «About the Moon Princess» in the 11th grade with listening to relevant musical works, viewing paintings, sculptures that give impetus to creation associations, disclosure of emotions, later creation of own landscape images based on read poetry.

We also emphasized that the «emotional pause» stage itself contains three parts: preparatory, basic, and reflection, which allow us to form a complete picture for the next interpretation of the poem in class, i.e., synthesize emotional and critical thinking with the application of knowledge from literary studies, philosophy, cultural studies, etc. Thus, we outlined that the impulse provoked by the «emotional pause» not only expands the imagination of high school students, their creative potential, worldview, but also improves emotional intelligence, develops an empathic component through the merging of students with the lyrical hero. We also noted the importance of conducting such a stage of the lesson as an effective element of the development of the personality of a high school student, his self-awareness, the moral and value paradigm of internal support, which correlates with the psychological and cognitive features of the development of students, based on the research of scientists on the mental-emotional spectrum of the impact of lyrics on a teenager/adult.

Key words: «emotional pause», method of teaching foreign literature, high school, lyrical works, psychological and pedagogical features of education.

Постановка проблеми. Вивчення лірики посідає чільне місце у дидактичній системі впровадження навчання зарубіжної літератури у старшій школі. Відповідно до вікових особливостей у підлітків розвивається творче мислення із домінантами критичного переусвідомлення дійсності. На уроках літератури можна підсилити розвиток асоціативного елементу творчого мислення, уяви із вкрапленням знань з культурології, особливостей літературного процесу, психології під час вивчення лірики. Лірика виражає почуття, думки, емоції, спогади, переживання Я (ліричного героя, автора, суспільного Я тощо) у синтезі з формою вираження твору, що дозволяє через внутрішню інтенцію старшокласникам злитись з наповненням поезії та розкрити свій внутрішній світ, розвинути емпатію, навчитись краще декодувати

дійсність. Таким на занятті методичним інструментарієм, що розкриває повністю ліричний твір та скеровує учнів до злиття з ним, є етап «емоційної паузи», який розвиває емпатію, загалом емоційний інтелект учнів (під час виклику емоцій, почуттів від прочитаного). Тож виокремлення специфіки проведення «емоційної паузи» відповідно до психолого-педагогічних, методологічних номінативів є важливим увиразненням процесу стимуляції уяви учнів з переходом до подальшої інтерпретації твору разом з фоновими знаннями, критичним переосмисленням, застосуванням креативності на занятті.

Аналіз досліджень. У методологічній науковій парадигмі вивченням лірики з аспектом її дидактичного впливу займались Н. Волошина, Г. Клочек, А. Лісовський, В. Неділько та ін. Етапи

вивчення ліричних творів окреслювали у своїх працях С. Сарафян, Л. Перхета (Л. Перхета, 2023), Н. Черниш (Н. Черниш, 2022), зокрема етап «емоційної паузи» вони називають «науковою паузою». Локально Л.Перхета (Л.Перхета, 2023) увиразнювала вивчення лірики відповідно до психолого-педагогічних особливостей розвитку підлітків (як учнів середніх та старших класів), а саме уваги, критичного/образно-асоціативного мислення, а Н.Черниш досліджувала специфіку викладання лірики для реалізації особистісно орієнтованого навчання у шкільній парадигмі. Найбільше простежуємо виокремлення важливості «емоційної паузи» у загальних посібниках з методики викладання зарубіжної літератури Ф. Штейнбука (Ф. Штейнбук, 2009), Л. Удовиченко (Л. Удовиченко, 2022), О. Орлової (О. Орлова, 2021). Окремих досліджень щодо використання етапу «емоційної паузи» у старшій школі немає у методологічній науці, тож ця тематика потребує глибшого опрацювання.

Мета нашої статті полягає в окресленні особливостей проведення етапу «емоційної паузи» під час вивчення лірики на уроках зарубіжної літератури у старшій школі.

Виклад основного матеріалу. Найбільше у навчальній парадигмі зарубіжної літератури впливає на емоційну сферу лірика як форма суб'єктивності, що активує асоціативне мислення, уяву, інтуїтивне декодування образно-символічної системи на основі попередніх знань.

На думку В. Москальця, за умов належно організованої роботи під час аналізу лірики шляхом її індивідуальної інтерпретації кожним учасником можна забезпечити старшокласникам через найбільш емоційно витонченим й обдарованим від природи чуттям словам пережити, якщо не справжнє натхнення, то щось дуже близьке до цього явища (В. Москалець, 2013: 212). Досвід подібного переживання на уроках у старших класах дуже важливий, адже натхнення завжди підсилюється появою естетичного задоволення та сприяє утвердженню самодостатності, позитивних процесів розвитку самооцінки (О. Глеб, 2016: 14). До того ж, як наголошував В. Вернадський, під впливом шедеврів лірики й образотворчого мистецтва людина відчуває істотне посилення потужності мислення, приплив творчої енергії для реалізації нових відкриттів, а з іншого боку, й значно краще самопочуття (В. Вернадський, 2005: 114). Тож під час вивчення ліричних творів у школі учні мають можливість розвинути свій емоційний інтелект і покращити вміння поєднувати власний творчий потенціал зі сферою досліджень в обраній фаховій сфері.

Такою можливістю розвитку емоційного інтелекту на уроках зарубіжної літератури у старшій школі є етап «емоційної паузи», що окреслюється методистами, як «обмежений час, відведений учителем після прочитання ліричного твору для самостійного його осмислення й оцінки, що дає імпульс до саморозвитку і самовиховання» (Ф. Штейнбук, 2009: 213).

Організувати «емоційну паузу» варто у старшій школі на уроках зарубіжної літератури після первісного прослуховування, наступного прочитання поезії. Це час, відведений на особисте переосмислення образно-емоційного наповнення твору, та практика-зупинка для того, щоб учні могли зосередитися на своїх емоціях, почуттях та внутрішніх реакціях від прочитаної поезії. Мета емоційної паузи – забезпечення психологічного комфорту учнів, що сприяє покращенню їхньої здатності до навчання та роботи.

У цілісній структурі уроку вивчення лірики етап «емоційної паузи» відображається середньою ланкою вивчення твору після короткого введення вчителем у контекст твору, пояснення, чому він важливий для розуміння цілісного літературного процесу, первісного прочитання твору вчителем, учнями. Після «емоційної паузи» у старших класах проходить етап інтерпретації образно-символічної канви вірша в парадигмі стилю письменника, художнього напрямку, епохи, та накладається аналіз мовних засобів, версифікації. Це може відобразитись в інтерактивному форматі (семінару, практикуму) або дискусії, диспуту (якщо це повторна робота з твором). Важливим у старшій школі є відведення більше часу для висловлення учнями своїх переконань, вражень від прочитаного, а наступною є творча активність у формі створення власних віршів, відеоробіт тощо з урахуванням проінтерпретованої символічної канви твору. Важливою є рефлексія на кожному етапі заняття та в кінці самого уроку, однак під час вивчення ліричного твору часто охоплює мінімум два заняття, що має завершитись загальними висновками з новою базою фонових знань та розкриттям учнями того, як їхнє розуміння твору та загалом локального літературного періоду змінилося.

Особливістю проведення цього етапу під час вивчення ліричного твору є спершу створення вчителем атмосфери спокою та зосередження через застосування музичних творів, показ пейзажних замальовок, картин художників, скульптур, що дозволяють розкрити через асоціативне мислення наповнення вивченого твору. Далі учні поступово читають вірш, звертаючи увагу на

його тон та власні емоції; образи, що з'являються в уяві. Потім надається час для рефлексії: учні можуть записати свої враження, відчуття та асоціації, спровоковані прочитаним у формі зображення, колажу, схеми тощо. Далі спільне обговорення (групове і потім загальне або одразу класне) загальних вражень має переходити у власне інтерпретацію твору із залученням знань з міфології/культурології/літературознавства.

Відповідно до пріоритетного вивчення поезії модернізму у старших класах учням доцільно пропонувати під час такого етапу осягнення лірики міжмистецький зв'язок злиття асоціацій від прочитаного та спричиненого побаченням/почутим. Так, наприклад, при вивченні поезії Ш. Бодлера «Вечорова гармонія» в 10 класі для відчуття переходу до модернізму учні мають визначити мінорний/мажорний лад поезії та увиразнити для себе зміну естетичних засад літератури в напрямку лірики, перехід від імпресіонізму в символізм, цілісний сугестійний напрямок поезії. Простеження дисонансу вечорового пейзажу та стану ліричного з враженням від останнього «акорду» поезії для учнів має глибоко розкрити атмосферу поезії як матеріалу для подальшої інтерпретації твору зі знаннями теорії, історії літератури.

Під час «емоційної паузи» при вивченні поезії А. Рембо «Голосівки» учні мають ще раз перечитати твір, під заспокійливу музику окреслити настрої твору від власної емоційної відповіді на образи твору. Важливою є прикінцева частина – рефлексія, що може виражатись учнями через власну колористику букв за допомогою асоціацій, власного досвіду, образного мислення у творчій роботі.

Далі за навчальною програмою, осягаючи поезію Поль Верлена «Осінь пісня» під час «паузи», учні можуть надихатись картинами «Осінь в Аржантеї», «Осінь ріка», «Осінь» К. Моне, слухати музичний твір «Гра води» М. Равеля та, зобразивши посередині робочої картки годинник, розкрити асоціативно інші образи поезії з емоційним фоном, який корелює із внутрішніми відчуттями при прочитанні рядків поезії.

Під час вивчення в 11 класі поезії «Зарізана голубка й водограй» Г. Аполінера для покращення асоціативно-образного мислення доречним буде наданням учням картини «Голубка» П. Пікассо для створення «асоціативного куща» з увиразненням символіки поезії на основі емоцій, що виникли від його прочитання.

При осягненні вірша Р. Рільке «Орфей, Еврідіка, Гермес» учні можуть доповнити образну складову поезії в уяві, переглянувши скульптуру

«Орфей та Еврідіка» Я. Дель Селлано, загалом скульптури Орфея, Еврідіки, Гермеса з нагадуванням міфологічного наповнення історії. Також з паралельним прослуховуванням фрагментів опери «Бідування Орфея» Д. Мійо учні можуть створити колажі, що відображатимуть міфологічні мотиви, тематику кохання, втрати.

Для увиразнення художнього світу Ф. Гарсія Лорки у поезії «Про царівну Місяцівну» учні можуть слухати «Андалузський романс» П. Сарасате та паралельно переглядати зображення Гекати у різних малярських інтерпретаціях, записуючи свої відчуття та емоції. Під час рефлексії учням варто дати запитання на кшталт «Які почуття викликав у вас цей вірш?», «Які образи або метафори вам найбільше запам'яталися?».

Робота подекуди може організовуватись як групова під час цього етапу осягнення ліричного твору (саме у частині рефлексії) та прикінцевий етап її має переходити в основний етап роботи інтерпретації твору, обговорення з можливістю поділитись своїми враженнями від прочитаного. Асоціативний ланцюжок, який утворюється в учнів під час стимулювання емоційного інтелекту, стає основою для наступного додавання інформації з культурології, історії/теорії літератури. Творча активність учнів після такого заняття також варто розвивати в аспекті надання завдань креативного характеру: створення мультимедійних рядів, динамічних колажів з переходом у міні-фільм власне образного характеру з урахуванням унікальності поєднання символіки вивченої поезії, особливостей літературного напрямку, авторського стилю тощо.

Таким чином, під час застосування етапу «емоційної паузи» учні розвивають емпатію, вчать розуміти глибину символіки та образної системи, що зустрічається і в повсякденному їхньому житті, відчувати філософське наповнення творів, що розширює їхній світогляд, можливості всебічно переосмислювати інформацію, декодувати приховані смисли та самостійно творчо втілювати через такі знання ідеї в реальність.

Висновки. Увиразнимо, що етап «емоційної паузи» під час вивчення ліричних творів у старших класах дозволяє розкрити творчий потенціал учнів, розвинути асоціативно-образне мислення із поєднанням інтермедіального дискурсу, міжпредметних зв'язків (гуманітарного скерування), що загалом також підвищує емоційний інтелект випускників.

Окреслений нами етап відображається поділом на три умовні частини: підготовчої (прослуховування поезії від вчителя, можливо і пізніше –

актора, учня-декламатора), основної (самостійне прочитання твору із записуванням первісних імпульсивних асоціацій, що виникають з додаванням наступних) та рефлексії (укладання асоціацій, емоцій, що виникли при прочитанні твору в преінтерпретаційну канву з накладанням фонових знань з культурології, особливостей літературного напрямку, епохи, стилю письменника тощо).

«Емоційна пауза» дозволяє учням відпочити від концентрації та аналізу інформації. Це може допомогти зменшити рівень стресу та напруги, які можуть виникнути внаслідок інтенсивної активності мозку під час уроку. Також вона стимулює креативність учнів: під впливом музичного мистецтва та перегляду шедеврів візуального мистецтва вони можуть розглядати проблему з іншого

ракурсу або навіть отримувати нові ідеї, що сприяє підвищенню творчого мислення. Не можемо не зауважити важливості діалогу старшокласників з поезією через візуалізацію: важливо навчити їх побачити кожен образ чи метафору перед очима, почути звуки, відчуті запахи та дотик. Це допомагає ще глибше відчувати емоційне наповнення поезії та, як наслідок, краще інтерпретувати через емпатію події власного життя, комунікувати з людьми.

У цілому, відпочинок між етапами навчання може підвищити продуктивність учнів та краще диференціювати інформацію, а регулярність використання «емоційної паузи» – допомогти підтримувати мотивацію учнів (через чергування відпочинку з цікавою творчою діяльністю на занятті).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вернадський В. Вибрані праці. К. : Наук. думка, 2005. 301 с.
2. Глеб О. Формування у старшокласників уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2016. 20 с.
3. Москалець В. Психологія особистості: навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2013. 415 с.
4. Орлова О. Методика навчання зарубіжної літератури : навч.-метод. посіб. для підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» філологічних спеціальностей педагогічних закладів освіти. Полтава: ПНПУ, 2021. 109 с.
5. Пархета Л. Особливості вивчення лірики на уроках літератури. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. Вип. 1(9), 2023. С. 72–78.
6. Удовиченко Л. Методика навчання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти : навчальний посібник для підготовки до атестації студентів-філологів. Київ, 2022. 121 с.
7. Черниш Н. Особистісно-орієнтоване вивчення лірики на уроках української та зарубіжної літератури. *The first special humanitarian issue of Ukrainian scientists*, 2022. № 2 (17). С. 66–74.
8. Штейнбук Ф.М. Методика викладання зарубіжної літератури в школі: Навчальний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2009. С. 212–219.

REFERENCES

1. Vernadskyi V. (2005) Vybrani pratsi. [Selected works] K.: Nauk. dumka. 301 p. [in Ukrainian].
2. Hleb O. (2016) Formuvannia u starshoklasnykiv uminnia interpretuvaty lirychni ta liro-epichni tvory ukrainiskoi literatury [Formation of high school students' ability to interpret lyrical and lyrical-epic works of Ukrainian literature]: avtoref. dys. kand. ped. nauk : 13.00.02. Kyiv. 20 p. [in Ukrainian].
3. Moskalets V. (2013) Psykholohiia osobystosti: navchalnyi posibnyk [Personality psychology: a study guide] K.: Tsentru uchbovoi literatury. 415 p. [in Ukrainian].
4. Orlova O. (2022) Metodyka navchannia zarubizhnoi literatury: navch.-metod. posib. dlia pidhotovky zdobuvachiv osvithnoho stupenia «bakalavr» filolohichnykh spetsialnostei pedahohichnykh zakladiv osvity. [Methods of teaching foreign literature: a teaching and methodical manual for the preparation of «bachelor» degree holders in philological specialties of pedagogical educational institutions] Poltava: PNP. 109 p. [in Ukrainian].
5. Parkheta L. (2023) Osoblyvosti vyvchennia liryky na urokakh literatury [Peculiarities of studying lyrics in literature classes] *Psykhologo-pedahohichni problemy suchasnoi shkoly*. Vyp. 1(9). pp. 72–78. [in Ukrainian].
6. Udovychenko L. (2022) Metodyka navchannia zarubizhnoi literatury v zakladakh zahalnoi serednoi osvity. [Methods of teaching foreign literature in institutions of general secondary education] Navchalnyi posibnyk dlia pidhotovky do atestat-sii studentiv-filolohiv. Kyiv. 121 p. [in Ukrainian].
7. Chernysh N. (2022) Osobystisno-oriientovane vyvchennia liryky na urokakh ukrainiskoi ta zarubizhnoi literatury [Personality-oriented study of lyrics in lessons of Ukrainian and foreign literature] *The first special humanitarian issue of Ukrainian scientists*. № 2 (17). pp. 66–74. [in Ukrainian].
8. Shteinbuk F.M. (2009) Metodyka vykladannia zarubizhnoi literatury v shkoli: navchalnyi posibnyk. [Methodology of teaching foreign literature at school: study guide] Ternopil: Mandrivets. pp. 212–219. [in Ukrainian].